

ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ

**«ΕΜΜΕΣΗ ΤΡΙΤΕΝΕΡΓΕΙΑ» ΤΟΥ ΣΕΒΑΣΜΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ
ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗΣ ΑΞΙΑΣ ΜΕΤΑΞΥ ΙΔΙΩΤΩΝ**

ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΑΠΟΦΑΣΗΣ 3040/2001
ΤΟΥ ΕΦΕΤΕΙΟΥ ΑΘΗΝΑΣ
(Υπόθεση Νταλάρας κατά Πανούση)

ΒΑΣΙΛΗΣ ΣΩΤΗΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΑΘΗΝΑ
2004

Διάγραμμα

1. Εισαγωγή.
2. Η απόφαση 3040/2001 του Εφετείου Αθήνας.
3. Σχόλιο.

1. Εισαγωγή.

Η «τριτενέργεια» των ατομικών δικαιωμάτων που κατοχυρώθηκε με τη συνταγματική αναθεώρηση του 2001 στο άρθρο 25§1γ Σ, έχει απασχολήσει τη νομική φιλολογία σχετικά με την ρυθμιστική της ύλη. Ερωτάται δηλαδή, αν αφορά μόνο τα ατομικά δικαιώματα ή και άλλες συνταγματικές διατάξεις. Η σχολιαζόμενη απόφαση κρίνει πως η «τριτενέργεια» καθιστά την υποχρέωση του άρθρου 2§1 υποχρεωτική και ανάμεσα στους ιδιώτες. Δηλαδή με την απόφαση αυτή, το δικαστήριο έκρινε ότι η ο σεβασμός και η προστασία της ανθρώπινης αξίας δεν είναι πρωταρχική υποχρέωση μόνο της Πολιτείας, αλλά και των ίδιων των πολιτών. Σημειώνεται ότι η απόφαση εκδόθηκε στις 18.1.2001, δηλαδή πριν την θέση σε ισχύ του αναθεωρημένου Συντάγματος (αλλά πάντως, ενώ ήταν εν γνώσει του νομικού κόσμου της χώρας η επικείμενη αναθεώρηση του άρθρου 25Σ.).

2. Η απόφαση 3040/2001 του Εφετείου Αθήνας.

ΑΡΙΘΜΟΣ 340/2001

ΤΟ ΕΦΕΤΕΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

Τμήμα 13ο

Συγκροτήθηκε από τους Δικαστές: Σπυρίδωνα Κολυβά, Πρόεδρο Εφετών, Αλέξανδρο Φαϊτά, Δημήτριο Μαζαράκη - Εισηγητή, Εφέτες και από το Γραμματέα Ιωάννη Λιαπικό. Συνεδρίασε δημόσια στο ακροατήριο του στις 16 Νοεμβρίου 2000 για να δικάσει την υπόθεση μεταξύ:

ΤΟΥ ΕΚΚΑΛΟΥΝΤΟΣ - ΕΦΕΣΙΒΛΗΤΟΥ: Γ Ν, κατοίκου Φιλοθέης, ο οποίος εκπροσωπήθηκε από τον πληρεξούσιο δικηγόρο του Βασίλειο Καπερνάρο.

ΤΟΥ ΚΑΘΟΥ Η ΚΛΗΣΗ - ΕΚΚΑΛΟΥΝΤΟΣ: Δ.(Τ.) Π. του Θ., κατοίκου Πολιτείας Αττικής, ο οποίος εκπροσωπήθηκε από τους πληρεξούσιους δικηγόρους του Τάκη Παππά και Νικόλαο Δαμασκόπουλο.

Ο ενάγων και ήδη καλών-εφεσίβλητος με την από 10 Σεπτεμβρίου 1997 αγωγή του προς το Πολυμελές Πρωτοδικείο Αθηνών, που έχει κατατεθεί με αριθμό 8188/1997, ζήτησε να γίνουν δεκτά τα όσα αναφέρονται σ'αυτήν.

Το Δικαστήριο εκείνο εξέδωσε την υπ'αριθμ. 8002/1998 οριστική του απόφαση με την οποία δέχθηκε εν μέρει την αγωγή.

Την απόφαση αυτή προσέβαλε ο εκκαλών με την από 27 Μαΐου 1999 έφεση του προς το Δικαστήριο τούτο, που έχει κατατεθεί με αριθμό 4803/1999.

Η υπόθεση επανήλθε για συζήτηση με κλήση του καλούντος-εφεσίβλητου, εκφωνήθηκε από τη σειρά του οικείου πινακίου και συζητήθηκε.

Οι πληρεξούσιοι δικηγόροι των διαδίκων, αναφέρθηκαν στις προτάσεις που κατέθεσαν.

ΜΕΛΕΤΗΣΕ ΤΗ ΔΙΚΟΓΡΑΦΙΑ

ΚΑΙ ΣΚΕΦΤΗΚΕ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΝΟΜΟ

Η κρινόμενη από 27-5-1999 έφεση του ηττηθέντος εναγομένου κατά της υπ'αριθμ. 8002/1998 οριστικής αποφάσεως του Πολυμελούς Πρωτοδικείου Αθηνών, που εκδόθηκε κατά την τακτική διαδικασία και με την οποία έγινε εν μέρει δεκτή η από 10-9-1997 αγωγή του ενάγοντος και ήδη εφεσίβλητου, έχει ασκηθεί σύμφωνα με τις νόμιμες διατυπώσεις και εμπρόθεσμα, πριν από κάθε επίδοση της εκκαλούμενης απόφασης (άρθρο 495 παρ.1, 516 παρ.1 και 518 παρ.2 Κ.Πολ.Δ.) αφού οι διάδικοι δεν επικαλούνται επίδοση αυτής, αλλ' ούτε και από τα προσκομιζόμενα απ'αυτούς έγγραφα αποδεικνύεται επίδοση της. Συνεπώς πρέπει η έφεση αυτή να γίνει τυπικά δεκτή και να ερευνηθούν περαιτέρω για το παραδεκτό και ουσία βάσιμο οι λόγοι αυτής (άρθρο 533 παρ.1 Κ.Πολ.Δ), οι οποίοι συνιστούν εσφαλμένη εφαρμογή του νόμου και κακή εκτίμηση των αποδείξεων. Σύμφωνα με το άρθρο 57 παρ.1 εδ.α Α.Κ. όποιος προσβάλλεται παράνομα στην προσωπικότητα του έχει δικαίωμα να απαιτήσει να αρθεί η προσβολή και να μην επαναληφθεί στο μέλλον. Παράλληλα με την παρ.2 του ίδιου άρθρου ορίζεται ότι, αν συντρέχουν οι διατάξεις για τις αδικοπραξίες, δεν αποκλείεται και αξίωση αποζημίωσης, ενώ με το άρθρο 59 του ίδιου Κώδικα θεσπίζεται και αξίωση για χρηματική ικανοποίηση της ηθικής βλάβης αυτού που προσβλήθηκε. Η ικανοποίηση συνίσταται σε πληρωμή χρηματικού ποσού, σε δημοσίευμα ή σε οτιδήποτε επιβάλλεται από τις περιστάσεις. Με τις παραπάνω διατάξεις προστατεύεται το δικαίωμα της προσωπικότητας, που είναι δικαίωμα το οποίο ενδιαφέρει τη δημόσια τάξη, μη περιουσιακό, απόλυτο, αυτοτελές για κάθε πρόσωπο, ενιαίο υπό την έννοια ότι δεν υπάρχουν περισσότερα επί μέρους δικαιώματα, αλλά ένα δικαίωμα επί της ίδιας προσωπικότητας, οι ειδικότερες εκδηλώσεις του οποίου εμφανίζονται υπό τύπου εκφάνσεων" του ενιαίου αυτού δικαιώματος και γι αυτό το λόγο αποκλείεται στο πρόσωπο του αυτού φορέα δημιουργία σχέσεως και συνεπώς "συγκρούσεως" δικαιωμάτων επί της ίδιας προσωπικότητας (Ολομ.Α.Π. 812/1980 ΝοΒ 29, σελ.79, Γ Πλαγιαννάκος : Το δικαίωμα επί της ίδιας προσωπικότητας σε ΕλλΔνη 7, σελ. 101 επ, Ζούρλας: σε Ερμ.Α.Κ. Εισαγ.άρθρ. 57-60, αριθμ. 14,17,22,40-42). Έτσι το δικαίωμα της προσωπικότητας αποτελεί πλέγμα αγαθών που συνθέτουν την υπόσταση του προσώπου με το οποίο είναι αναπόσπαστα συνδεδεμένα. Τέτοια προστατευόμενα αγαθά είναι μεταξύ άλλων τα ψυχικά αγαθά (η ψυχική υγεία, ο συναισθηματικός κόσμος), η τιμή κάθε ανθρώπου η οποία αντικατοπτρίζεται στην αντίληψη και την εκτίμηση που έχουν οι άλλοι γι αυτόν, η ελευθερία η οποία περιλαμβάνει τη δυνατότητα της ακώλυτης ανάπτυξης κάθε ανθρωπίνης ενέργειας . (Εφ.ΑΘ. 12154/1990 ΕλλΔνη 32, σελ 1673 Εφ.ΑΘ. 10504/1986 Ελλ.Δνη 28,σελ 1315). Ειδικότερα, η απόδοση σε κάποιον πράξεων που η κοινωνία απόδοκιμάζει γιατί ενέχουν απαξία, εμπίπτει στο πλαίσιο προστασίας της κοινωνικής ατομικότητας του προσώπου, περί της οποίας προνοούν οι ανωτέρω διατάξεις, τέτοιες δε πράξεις διαταρακτικές της κοινωνικής προσωπικότητας είναι και

όσες περιέχουν ονειδισμό ή αμφισβήτηση της προσωπικής ή επαγγελματικής εντιμότητας του προσώπου, ακόμη και όταν αυτές τον καθιστούν ύποπτο ότι μετέρχεται ανέντιμους μεθόδους κατά την ενάσκηση των επαγγελματικών καθηκόντων ή άλλων εκφάνσεων της δραστηριότητας του (Α.Π. 2109/1986, Ελλ.Δνη 28, σελ. 1235). Δεν αρκεί όμως απλή προσβολή αλλά επί πλέον απαιτείται να είναι και παράνομη. Το παράνομο είναι ευχερές να διακριβωθεί, όταν υπάρχει διάταξη που απαγορεύει συγκεκριμένη πράξη και προσβάλλει κάποια έκφανση της προσωπικότητας, ανεξάρτητα σε ποιο τμήμα του δικαίου, ιδιωτικού ή δημοσίου, υπάρχει αυτή η διάταξη. Όταν δεν συμβαίνει αυτό και ενόψει του ότι το επί της ίδιας προσωπικότητας δικαίωμα του ενός διασταυρώνεται με το αντίστοιχο δικαίωμα των άλλων, τότε ανακύπτει το πρόβλημα της αξιολογήσεως και της στάθμισης των αξιών, εκατέρωθεν δικαιωμάτων, συμφερόντων και εννόμων αγαθών, ποια αξία, ποιο έννομο αγαθό είναι στη συγκεκριμένη περίπτωση σπουδαιότερο από το άλλο και μέχρι ποίου σημείου φθάνει η νομική σημασία καθενός από αυτά στην περιοχή του δικαιώματος επί της ίδιας προσωπικότητας, επί τη βάση γενικών αρχών.(Πλαγιαννάκος ο.π.). Με βάση την αξιολόγηση αυτή θα υπερισχύσει το σπουδαιότερο δικαίωμα και μόνο, αν το δικαίωμα αυτό είναι το δικαίωμα εκείνου που προσβάλλει την προσωπικότητα του άλλου, η προσβολή δεν θα είναι παράνομη, εκτός αν η ενάσκηση του επικρατέστερου δικαιώματος είναι ανεπίτρεπτη, κατά το άρθρο 281 Α.Κ. Από την πλευρά δε εκείνου που προσβάλλει την προσωπικότητα του άλλου δεν απαιτείται πταίσμα-δόλος ή αμέλεια- εκτός αν ζητείται αποζημίωση κατά τις περί αδικοπραξιών διατάξεις ή ικανοποίηση της ηθικής βλάβης (Α.Π. 2109/1986 Ελλ.Δνη 28, σελ. 1325, Α.Π. 849/1985 ΝοΒ 34,σελ.836). Επιπλέον δε αξίωση για καταβολή χρηματικής ικανοποίησης λόγω ηθικής βλάβης καθιερώνει και η διάταξη του άρθρου 932 του Α.Κ. Εξάλλου η προσωπικότητα του ανθρώπου προστατεύεται και από σειρά διατάξεων του ισχύοντος Συντάγματος. Οι διατάξεις αυτές και οι αντίστοιχες διατάξεις του ιδιωτικού δικαίου τελούν μεταξύ τους σε εσωτερική λογική και νομική ενότητα, οπότε η νομική σημασία των συνταγματικών δικαιωμάτων και ατομικών ελευθεριών δεν εξαντλείται στις μεταξύ του κράτους ως πολιτειακής εξουσίας και των πολιτών σχέσεις, αλλά επεκτείνεται και στις μεταξύ των πολιτών ως υποκειμένων ιδιωτικού δικαίου, έννομες σχέσεις. Στις διατάξεις αυτές ανήκει προπαντός το άρθρο 2 παρ. 1 του Συντάγματος, με την οποία διακηρύσσεται ότι ο σεβασμός και η αξία του ανθρώπου αποτελούν την πρωταρχική υποχρέωση της πολιτείας, υπό την έννοια ότι η πολιτεία οφείλει να σέβεται την αξία του ανθρώπου ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου, αλλά και να την προστατεύει, δηλαδή να μεριμνά για την αποτροπή της προσβολής της εκ μέρους των φορέων της εξουσίας αλλά και εκ μέρους ιδιωτών. (Αρ.Μάνεσης: Ατομικές Ελευθερίες, εκδ. 1982, σελ. 110). Με βάση την κεντρική αυτή αντίληψη για την αξία του ανθρώπου, έχουν περιληφθεί στο δεύτερο μέρος του Συντάγματος υπό τον τίτλο Ατομικά και Κοινωνικά δικαιώματα, μεταξύ των άλλων, οι διατάξεις του άρθρου 5 παρ. 1 που καθιερώνει το δικαίωμα του προσώπου να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητα τούτου άρθρου 13 για την ελευθερία της θρησκευτικής

του συνείδησης, των άρθρων 14,15 και 16 για την πνευματική ελευθερία, ελευθερία του στοχασμού, ελευθερία της τέχνης και επιστήμης. (Δεληγιάννης: Η προστασία της προσωπικότητας κατά τον Α. Κ. από την άποψη των σχετικών συνταγματικών ρυθμίσεων, σε ΕλλΔνη 38, σελ.489επ.) Εξάλλου, κατ' άρθρο 60 εδ.α του Α. Κ.. όποιος προσβάλλεται παράνομα στο αποκλειστικό δικαίωμα του επάνω στα προϊόντα της διανοίας του, έχει δικαίωμα να απαιτήσει κατά τους όρους του νόμου να αρθεί η προσβολή και να μην επαναληφθεί στο μέλλον. Ειδικός νόμος, ο οποίος ρυθμίζει τα πνευματικά δικαιώματα των ερμηνευτών καλλιτεχνών, στους οποίους ανήκουν και οι τραγουδιστές, είναι ο νόμος 2121/1993 (άρθρο 2 παρ. 1, 4, 46 παρ.2β, 50 παρ. 1 και 65 παρ.1 και 2 του νόμου αυτού). Περαιτέρω, το άρθρο 367 Π.Κ. ορίζει στην παράγραφο 1 ότι "δεν αποτελούν άδικη πράξη α)δυσμενείς κρίσεις για επιστημονικές, καλλιτεχνικές ή επαγγελματικές εργασίες, β) οι δυσμενείς εκφράσεις που περιέχονται σε έγγραφο δημόσιας αρχής για αντικείμενα που ανάγονται στον κύκλο της υπηρεσίας της και γ) οι εκδηλώσεις που γίνονται για την εκτέλεση νομίμων καθηκόντων, την άσκηση νόμιμης εξουσίας ή για τη διαφύλαξη (προστασία) δικαιώματος ή από άλλο δικαιολογημένο ενδιαφέρον ή δ) σε ανάλογες περιπτώσεις " και στην παράγραφο 2 ότι "η προηγούμενη διάταξη δεν εφαρμόζεται α) όταν οι παραπάνω κρίσεις ή εκδηλώσεις περιέχουν τα συστατικά στοιχεία της πράξης του άρθρου 363 (της συκοφαντικής δυσφημίσεως) καθώς και β) όταν από τον τρόπο της εκδήλωσης ή από τις περιστάσεις υπό τις οποίες τελέστηκε η πράξη προκύπτει σκοπός εξύβρισης ". Από το συνδυασμό των διατάξεων αυτών προκύπτει ότι η συνδρομή λόγου που αίρει τον άδικο χαρακτήρα της πράξης, ανατρέπει την ευθύνη του προσβάλλοντος, ώστε η διάταξη του άρθρου 57 Α. Κ. να μη βρίσκει στην περίπτωση αυτή πεδίο εφαρμογής. Δεν αίρεται όμως ο άδικος χαρακτήρας της εξυβριστικής ή δυσφημιστικής εκδήλωσης και συνεπώς παραμένει η παρανομία ως ουσιαστικό στοιχείο της αδικοπραξίας, όταν η παραπάνω εκδήλωση αποτελεί συκοφαντική δυσφήμιση ή όταν από τον τρόπο και από τις περιστάσεις που έγινε αυτή προκύπτει σκοπός εξύβρισης, δηλαδή σκοπός που κατευθύνεται ειδικώς σε ποσοβολή της τιμής άλλου, με αμφισβήτηση της ηθικής η κοινωνικής αξίας του προσώπου του ή με περιφρόνηση αυτού. Ειδικός σκοπός εξύβρισης εμφανίζεται στον τρόπο εκδήλωσης της προσβλητικής συμπεριφοράς, όταν αυτός δεν ήταν αντικειμενικά αναγκαίος για την απόδοση της σκέψης αυτού που φέρεται ότι ενεργεί από δικαιολογημένο ενδιαφέρον, ο οποίος, μολονότι αυτό το γνώριζε, χρησιμοποίησε τον τρόπο αυτό για να προσβάλλει την τιμή του άλλου(Α.Π. 167/2000, ΕλλΔνη 41, σελ.772, Α.Π. 1407/1988, ΕλλΔνη 31, σελ.95, Α.Π. 2109/1986, ΕλλΔνη 28, σελ. 1235, Εφ.Αθ. 1112/1997, ΕλλΔνη 38, σελ. 1599).

Στην προκειμένη περίπτωση από τις καταθέσεις των μαρτύρων που εξετάστηκαν ενόρκως στο ακροατήριο του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου, οι οποίες περιέχονται στα ταυτάριθμα με την εκκαλούμενη απόφαση πρακτικά δημόσιας συνεδρίασης του πιο πάνω δικαστηρίου, τα οποία επικαλούνται και προσκομίζουν σε επικυρωμένο αντίγραφο οι διάδικοι, από τις υπ' αριθμ. 1471/1998, 1473/1998, 1474/1998, 1475.1998, 1476/1998 και 1477.1998 ένορκες βεβαιώσεις ενώπιον της

συμβολαιογράφου Αθηνών Ευγενίας Κοντακίδου -Μουζακίτη, τις οποίες επικαλείται και προσκομίζει ο ενάγων, από τις υπ'αριθμ.7624/1998, 7625/1998, 7626/1998 και 7627/1998 ένορκες βεβαιώσεις ενώπιον της συμβολαιογράφου Αθηνών Κωνσταντίνος Σταυροπούλου, τις οποίες προσκομίζει και επικαλείται ο εναγόμενος, και οι οποίες όλες έχουν συνταχθεί μετά από νομότυπη και εμπρόθεσμη κλήτευση του αντιδίκου κάθε διαδίκου κατ' άρθρο 270 παρ.2 Κ.Πολ.Δ, και απ'όλα τα έγγραφα τα οποία επικαλούνται και προσκομίζουν νόμιμα οι διάδικοι, αποδεικνύονται τα ακόλουθα πραγματικά περιστατικά.'

Οι διάδικοι είναι ερμηνευτές καλλιτέχνες και παρουσιάζουν το καλλιτεχνικό τους έργο σε κέντρα διασκέδασης και σε χώρους συναυλιών. Ο εναγόμενος τον Απρίλιο του 1997 σε δεκαπέντε (15) εμφανίσεις στο κέντρο διασκέδασης "ΜΥΛΟΣ" που βρίσκεται στην Αθήνα, επί της οδού Π αριθμ. ***, παρουσίασε ένα πρόγραμμα με γενικό τίτλο "Προσεχώς Βουλγάρες ", αποτελούμενο από μουσικά μέρη, διανθισμένα με σατυρικά σχόλια επικαιρότητας. Στο πρόγραμμα αυτό ο εναγόμενος παρουσίασε μονταρισμένη με τεχνικά μέσα (κομπιούτερ) βιντεοταινία φανταστικού περιεχομένου, η οποία περιλαμβάνει διάφορες απεικονίσεις του ενάγοντος (σκηνές από βίντεο κλπ) καθαρά επινόησης του εναγομένου. Οι εικόνες αυτές προβάλλονταν από βίντεο μέσω προτζέκτορα σε μεγάλη οθόνη (RIDO), καθώς και από τηλεοπτική οθόνη που βρισκόταν σε άλλη περίοπτη θέση του προαναφερθέντος κέντρου διασκέδασης, έτσι ώστε η με τεχνικά μέσα "παρουσία" του ενάγοντος και η εικόνα του να γίνονται αντιληπτές από όλους τους πελάτες του καταστήματος, συνοδεύονταν δε και από ηχητική επένδυση που αποτελείτο από αποσπάσματα τραγουδιών που έχει ερμηνεύσει ο ενάγων, συνοδευόμενες από παραποιημένα κατά το δοκούν σχόλια του εναγομένου, με ταυτόχρονη σκηνική αναπαράσταση και διακωμώδηση από τον ίδιο τον εναγόμενο. Συγκεκριμένα ο εναγόμενος, ο οποίος στο πρόγραμμα του περιλάμβανε πάντοτε σχόλια και για τον ενάγοντα εμφανίζοντας τον να συμμετέχει σε αυτά, εμφανίζει τον ίδιο (εναγόμενο) και τον ενάγοντα να αποφασίζουν να συνεργαστούν και προανήγγειλε την παρουσίαση του βίντεο κλιπ με τις φράσεις "είναι ένα ντοκουμέντο, είναι ένα όνειρο ζωής, μια κορύφωση της καριέρας μου, είμαι συγκινημένος". Επακολουθούσε η προβολή του βίντεο κλιπ με τις παραποιημένες εικόνες, στις οποίες εμφανιζόταν ο ενάγων να τραγουδά και ο εναγόμενος πίσω του να τον καθοδηγεί με χειρονομίες, ταυτόχρονα δε σχολίαζε ζωντανά λέγοντας "κοίτα βλέμμα...όπως κοιτάζει τις θυρίδες στην τράπεζα. Είναι μεγάλος καλλιτέχνης, έχει ένα ύφος σαν να λέει εγώ θα κάνω καριέρα, δεν πάει να γ εσείς". Λίγο αργότερα ο ήχος σταματούσε, ο ενάγων φαινόταν σαν να λικνίζεται στο πανί, ενώ εξυμνούντο οι χορευτικές του ικανότητες με το σχόλιο του εναγομένου "εδώ φαίνεται ο μεγάλος καλλιτέχνης, χωρίς ήχο". Στο τελευταίο μέρος του βίντεο κλιπ, επίσης μετά από ειδική μίξη της εικόνας, εμφανιζόνταν να ρέουν από το στόμα του ενάγοντος λίρες και ο εναγόμενος έκλεινε την παρουσίαση του με το σχόλιο "Για την Κύπρο ρε γαμώτο" και συμπλήρωνε "όπως καταλαβαίνετε περνάω σε άλλα επίπεδα καλλιτεχνικά μετά απl αυτή τη συνεργασία. Με το Γ μαζί πίνουμε και τρώμε, έχουμε και την ίδια κομμώτρια... έτσι είναι οι

μεγάλοι καλλιτέχνες". Με τις παραπάνω εκφράσεις και με τις παραποιημένες εικόνες του ενάγοντος, κυρίως με αυτήν που εμφανίζεται να ρέουν χρήματα από το στόμα του, προσβάλλεται η τιμή και η υπόληψη του, τόσο ως κοινωνικού ατόμου, όσο και ως καλλιτέχνη. Ειδικότερα με την ως άνω εικόνα (ροή χρημάτων-λιρών από το στόμα του) και με τις φράσεις "κοίτα βλέμμα...όπως κοιτάζει τις θυρίδες στην τράπεζα. Είναι μεγάλος καλλιτέχνης, έχει ένα ύφος σαν να λέει εγώ θα κάνω καριέρα, δεν πάει να γ εσείς" και "Για την Κύπρο ρε γαμώτο", είτε μόνες ληφθούν είτε και στο σύνολο τους ενταγμένες στο προαναφερθέν μέρος του παραπάνω προγράμματος που αναφέρεται στον ενάγοντα, έχουν κατά την αντικειμενική του εκτίμηση έντονο το στοιχείο της καταφρόνησης του προσώπου του ενάγοντος, γιατί εμφανίζουν αυτόν να συμμετέχει στις συναυλίες, ιδίως για τη διάδοση και την ενίσχυση του αγώνα του Κυπριακού λαού, όχι για συμβάλλει στο σκοπό τους, αλλά για να κερδίσει χρήματα και να προωθήσει, μέσω αυτών, την επαγγελματική του σταδιοδρομία, δηλαδή εμφανιζόμενος ως άνθρωπος συμφεροντολόγος, φιλοχρήματος και υποκριτής. Ο εναγόμενος ισχυρίζεται ότι δεν υπήρχε εκ μέρους του πρόθεση εξυβρίσεως του ενάγοντος, ότι το καλλιτεχνικό του δημιούργημα δεν είχε προσωποποιημένη αναφορά, αλλά αποτελούσε οξύτατη σάτιρα των σταθερών ενός συστήματος και των συμβόλων του σε όλες του τις λειτουργίες, καθώς και κριτική σε ένα φαινόμενο καπηλείας φιλολαϊκών ή πατριωτικών αισθημάτων με σκοπό τον πλουτισμό, που τέτοιες μορφές διαφήμισης τον παράγουν ή τον ενισχύουν. Ο ισχυρισμός του αυτός, ο οποίος σύμφωνα με τη νομική σκέψη που προηγήθηκε, συνιστά λόγο που αίρει τον άδικο χαρακτήρα της πράξεως (άρθρο 367 παρ. 1 Π.Κ.) πρέπει να απορριφθεί ως κατ' ουσία αβάσιμος. Συγκεκριμένα με τη σάτιρα, που είναι μια μορφή καλλιτεχνικής δραστηριότητας και έχει σκοπό την ψυχαγωγία και πρόκληση γέλιου του κοινού, τονίζονται, καυτηριάζονται και κατακρίνονται, με στοιχεία κυρίως κωμικά και παραμορφωτικά, υπαρκτές καταστάσεις και αναγνωρίσιμες ιδιότητες, υπαρκτά γνωρίσματα, ελαττώματα και ατέλειες του προσώπου που σατιρίζεται, ώστε να διασκεδάσει και να διαπαιδαγωγηθεί ανάλογα το κοινό, **χωρίς να προκληθούν αισθήματα αντιπάθειας για τον σατιριζόμενο.** Ο εναγόμενος όμως παρουσίασε τον ενάγοντα στην παράσταση του σαν άνθρωπο υποκριτή, συμφεροντολόγο και φιλοχρήματο, δίνοντας για αυτόν μια εικόνα στο κοινό που δεν αποδείχθηκε ότι έχει καμία σχέση με την πραγματικότητα, διασύροντας τον και διαστρεβλώνοντας το νόημα των συναυλιών του. Έτσι, από τα προσαγόμενα αποδεικτικά στοιχεία, αποδεικνύεται ότι δεν συντρέχουν στο πρόσωπο του ενάγοντος οι ως άνω ιδιότητες που απέδωσε σε αυτόν ο εναγόμενος. Μάλιστα ο ίδιος ο με επιμέλεια του εναγομένου εξετασθείς μάρτυρας Λ Λ καταθέτει ότι ο ενάγων άρχισε να ασχολείται με το Κυπριακό από τότε που δημιουργήθηκε και δεν αμφισβητεί την προσφορά του και οπ δε γνωρίζει να παίρνει ο Ν (ενάγων) χρήματα κάτω από το τραπέζι για τη συμμετοχή του σης συναυλίες για τη προβολή του αγώνα του Κυπριακού λαού. Είναι δε χαρακτηριστική η ανακοίνωση του Υπουργείου Εξωτερικών της Κυπριακής Δημοκρατίας που δημοσιεύτηκε στο φύλλο της 11.9.1997 της εφημερίδας " ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ" στην οποία

αναφέρεται ότι ο ενάγων για πολλά χρόνια τώρα, αλλά και άλλοι καλλιτέχνες, με συνέπεια, επιμονή και ανιδιοτέλεια, υποβαλλόμενοι συχνά σε μεγάλες προσωπικές θυσίες, έχουν θέσει την τέχνη, τη φήμη, το ταλέντο και την καρδιά τους στην υπηρεσία των προσπαθειών για τον τερματισμό της τουρκικής εισβολής και κατοχής και για την αποκατάσταση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων του Κυπριακού λαού και ότι το έργο που επιτελούν είναι εθνικό και αξίζουν συγχαρητήρια και καθολικής εκτίμησης. Έτσι η ως άνω προσφορά του ενάγοντος τυγχάνει εκτίμησης, επιδοκιμασίας και αποδοχής. Και είναι αληθές ότι σε μια δημοκρατική κοινωνία τα πρόσωπα, για τις πράξεις των οποίων ενδιαφέρεται το κοινωνικό σύνολο, είναι υποχρεωμένα να ανέχονται σχόλια, που συνοδεύονται ακόμη και από οξεία κριτική και δυσμενείς χαρακτηρισμούς, τέτοια δε σχόλια είναι υποχρεωμένος να δέχεται και ο ενάγων για τις προαναφερθείσες πράξεις του, που ενδιαφέρουν το κοινωνικό σύνολο. Δεν είναι όμως υποχρεωμένος να ανέχεται σάτιρα για ανύπαρκτα ελαττώματα και ατέλειες του καθώς και συκοφαντίες, έστω και αν ο εναγόμενος έχει διαφορετική άποψη για τον τρόπο που επέλεξε ο ενάγων να προσφέρει με την τέχνη του στα κοινά. Και τούτο διότι, όπως εκτέθηκε ανωτέρω στη νομική σκέψη της παρούσης, η ελευθερία για κριτική, και υπό μορφές σάτιρας, υπόκειται σε νόμιμους περιορισμούς, προκειμένου να διαφυλάσσεται η υπόληψη του ατόμου η οποία αποτελεί εξαιρετικής σπουδαιότητας αγαθό, από ύβρεις και συκοφαντίες. Ο εναγόμενος όμως υπερέβη τα όρια της κριτικής και χρησιμοποίησε τις παραπάνω φράσεις καθώς και την εικόνα του ενάγοντος να ρέουν χρήματα από το στόμα του εν γνώσει της υβριστικής τους σημασίας και της αναληθείας τους, με σαφή σκοπό προσβολής της τιμής και της υπόληψης του ενάγοντος, εξωτερικεύοντας έτσι την εκ μέρους του αμφισβήτηση της ηθικής και κοινωνικής αξίας του ενάγοντος και συγχρόνως εκφράζοντας την καταφρόνηση του. Εάν πράγματι ο εναγόμενος ήθελε να ασκήσει την ως άνω κριτική που ισχυρίζεται, δε θα χρησιμοποιούσε μειωτικές εκφράσεις και την προαναφερθείσα εικόνα του ενάγοντος, που δημιούργησαν για αυτόν στο κοινό την εντύπωση ότι είναι ένας υποκριτής, συμφεροντολόγος και φιλοχρήματος, όπως προαναφέρθηκε. Και ναί μεν με το άρθρο 16 παρ. 1 του Συντάγματος προστατεύεται η ελευθερία της τέχνης, η δε σάτιρα καθώς και μια σατυρική παράσταση είναι μορφή τέχνης με τη χρησιμοποίηση μάλιστα παραβολικής και συμβολικής γλώσσας. Δεν είναι όμως συμβολισμός η απροκάλυπτη επίθεση στο πρόσωπο του ενάγοντος, ούτε μπορεί να θεωρηθεί ως απλή υπερβολή η παρουσίαση ψεύτικης εικόνας που σκοπό έχει την καταφρόνηση του παρουσιαζομένου, δείχνοντας έναν άνθρωπο ακριβώς τον αντίθετο από αυτό που είναι στη πραγματικότητα και διαστρεβλώνοντας τις προθέσεις του με σκοπό να κάνουν τους άλλους να θεωρήσουν το ψευδές ως αληθινό, με την παρουσίαση της εικόνας του ενάγοντος ως φιλάργυρου και ψυχρού επαγγελματία που εκμεταλλεύεται ακόμη και τα πιο ιερά ιδανικά και καπηλεύεται και τους πιο μεγάλους αγώνες προκειμένου να κερδίσει χρήματα και έχει σαν μοναδικό του ιδεώδες την επαγγελματική του άνοδο και την αύξηση της περιουσίας του. Έτσι το κατοχυρωμένο με το άρθρο 16 παρ.1 του Συντάγματος δικαίωμα της ελεύθερης έκφρασης της τέχνης

δεν αίρει στη προκειμένη περίπτωση την υπαιτιότητα του εναγομένου και την υποχρέωση του προς αποζημίωση του ενάγοντος για την προαναφερθείσα προσβολή της προσωπικότητας του, δεδομένης και της διάταξης του άρθρου 2 παρ.1 του Συντάγματος, η οποία επιβάλλει στη Πολιτεία τον σεβασμό και την προστασία της αξίας του ανθρώπου ως πρωταρχικό αγαθού και η οποία διάταξη **τριτενεργεί** και στις σχέσεις του ιδιωτικού δικαίου διαμέσου της γενικής ρήτηρας του άρθρου 57 Α.Κ. Περαιτέρω με τη χρησιμοποίηση της εικόνας και των αποσπασμάτων των τραγουδιών του ενάγοντος από τις σκηνές βίντεο κλιπς αυτού κατά τον περιγραφέντα ανωτέρω τρόπο, χωρίς την άδεια του, ο εναγόμενος προσέβαλε παράνομα τα δικαιώματα του ενάγοντος στα προϊόντα της διανοίας του και ειδικότερα το δικαίωμα του να επιτρέψει την άμεση ή έμμεση αναπαραγωγή της εγγραφής, της ερμηνείας ή εκτέλεσης των έργων του, την παρουσίαση στο κοινό του υλικού φορέα με την παράνομη εγγραφή και της παραμόρφωση της ερμηνείας ή εκτέλεσης αυτής. (βλ. Κουμάντος: Πνευματική Ιδιοκτησία εκδ.2000, σελ409, Μαρίνος: Πνευματική Ιδιοκτησία, εκδ.2000, σελ.264) Από τις ως άνω δε παράνομες και υπαίτιες πράξεις του εναγόμενου, των οποίων έλαβε γνώση το κοινό που παρακολούθησε το πρόγραμμα, ο ενάγων υπέστη ηθική βλάβη και για αποκατάσταση της δικαιούται χρηματική ικανοποίηση, το ποσό της οποίας, ενόψει του βαθμού του πταίσματος του εναγομένου, των συνθηκών υπό τις οποίες έλαβε χώρα η προσβολή της οικονομικής κατάστασης των διαδίκων και της κοινωνικής τους θέσης ανέρχεται στο ποσό των 15.000.000 δρχ. που κρίνεται εύλογο προς τούτο. Κατ'ακολουθίαν των ανωτέρω, η εκκαλούμενη απόφαση που έκρινε όμοια και δέχθηκε εν μέρει την αγωγή ως και εν μέρει κατ'ουσίαν βάσιμη, αναγνώρισε δε ότι ο εναγόμενος οφείλει να καταβάλλει στον ενάγοντα ποσό 15.000.000 δρχ., διέταξε τον εναγόμενο να παραλείπει στο μέλλον οποιαδήποτε με τη χρήση τεχνικών μέσων αναπαραγωγής και χρήση της εικόνας του ενάγοντος και των έργων που έχει ερμηνεύσει χωρίς την άδεια του και απείλησε κατά του εναγομένου και υπέρ του ενάγοντος χρηματική ποινή 600.000 δρχ. για κάθε παράβαση της υποχρέωσης του προς παράλειψη, ορθά το νόμο εφάρμοσε και ορθά τις προσαχθείσες αποδείξεις εκτίμησε και οι τα αντίθετα υποστηρίζοντες συναφείς πέντε λόγοι έφεσης ελέγχονται απορριπτέοι ως κατ'ουσίαν αβάσιμοι. Συνεπώς, η έφεση πρέπει να απορριφθεί ως κατ'ουσίαν αβάσιμη στο σύνολο της. Η δικαστική δαπάνη του εφεσίβλητου για τον παρόντα βαθμό δικαιοδοσίας πρέπει να επιβληθεί σε βάρος του εκκαλούντος που ηττήθηκε στη δίκη (άρθρα 176 και 183τουΚ.Πολ.Δ) Δικάζει κατ'αντιμωλίαν των διαδίκων.

Δέχεται τυπικά και απορρίπτει κατ' ουσίαν την έφεση κατά της υπ'αριθμ.8002/1998 οριστικής αποφάσεως του Πολυμελούς Πρωτοδικείου Αθηνών.

Επιβάλλει τη δικαστική δαπάνη του εφεσίβλητου για τον παρόντα βαθμό δικαιοδοσίας σε βάρος του εκκαλούντος εκ δραχμών ογδόντα χιλιάδων

Κρίθηκε, αποφασίστηκε στην Αθήνα στις 21 Δεκεμβρίου 2000 και δημοσιεύτηκε σε έκτακτη δημόσια συνεδρίαση στο ακροατήριο του στις

18 Ιανουαρίου 2001 χωρίς να παρευρίσκονται οι διάδικοι και οι πληρεξούσιοι τους δικηγόροι.

3. Σχόλιο

Η απόφαση, προκειμένου να θεμελιώσει περιορισμό του, φαινομενικά-γραμματολογικά, «ανεπιφύλακτου» δικαιώματος της ελευθερίας της Τέχνης καταφεύγει στη νομική κατασκευή της έμμεσης τριτενέργειας της αρχής της προστασίας και του σεβασμού της ανθρώπινης αξίας, μέσω της γενικής ρήτρας του άρθρου 57 Α.Κ. στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών!

Η θεωρία της έμμεσης τριτενέργειας μπορεί να θεωρηθεί ορθή μόνο στα πλαίσια μιας δυαδιστικής έννομης τάξης, οπότε ισχύουν οι διαχωριστικές γραμμές ανάμεσα σε ιδιωτικό και δημόσιο δίκαιο και είναι εύλογη η υποστήριξη του ότι οι συνταγματικές επιταγές παράγουν οριζόντια αποτελέσματα ανάμεσα στους πολίτες μέσα από το «φίλτρο» των γενικών ρητρών της κοινής νομοθεσίας. Ωστόσο, σε μια σύγχρονη ενοποιημένη (μονιστική) έννομη τάξη δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι υφίσταται θεωρητικό περιθώριο για ανάπτυξη μιας τέτοιας άποψης. Στη σύγχρονη έννομη τάξη, ύστερα από την ιδιωτικοποίηση του δημοσίου δικαίου (και την δημοσιοποίηση του ιδιωτικού) οι συνταγματικές επιταγές στο επίπεδο των ατομικών δικαιωμάτων έχουν άμεση ισχύ μεταξύ των ιδιωτών ως αντικειμενικά δίκαια (erga omnes). Ως προς τον σεβασμό και την προστασία της ανθρώπινης αξίας, η οποία, κατά το γράμμα του Συντάγματος, **αποτελεί πρωταρχική υποχρέωση της Πολιτείας**, το οριζοντιοποιημένο αποτέλεσμα επιτυγχάνεται με την, άμεση κατοχύρωση από το Σύνταγμα των ατομικών δικαιωμάτων, αλλά και των γενικών ρητρών, όπως οι τρεις περιορισμοί του άρθρου 5§1 και η απαγόρευση κατάχρησης δικαιώματος του άρθρου 25§3Σ.

Συνεπώς, κακώς η απόφαση επινόησε τη δογματικά εσφαλμένη κατασκευή της έμμεσης τριτενέργειας του άρθρου 2§1 Σ δια της γενικής ρήτρας του 57 Α.Κ., ενώ ο περιορισμός της ελευθερίας της Τέχνης έπρεπε να αναζητηθεί (με πολύ πιο αυστηρά, πάντως, κριτήρια) στο άρθρο 25§3 Σ, σε συνδυασμό με τους τρεις περιορισμούς του άρθρου 5§1. Η κατασκευή σύμφωνα με την οποία το άρθρο 57 Α.Κ. αποτελεί δίοδο εισαγωγής του άρθρου 2§1Σ στις μεταξύ ιδιωτών σχέσεις κάμπτεται από το επιχείρημα ότι λόγος άρσης του παρανόμου της προσβολής της προσωπικότητας στο αστικό δίκαιο είναι η συναίνεση του παθόντος, ενώ η συναίνεση δεν νοείται ως λόγος νόμιμης προσβολής της ανθρώπινης αξίας, επειδή το αγαθό που προστατεύεται από το άρθρο 2§1Σ δεν εμπίπτει στην ελευθερία διάθεσης που υπάγεται στην ιδιωτική αυτονομία!

Ωστόσο, πρέπει να επισημανθεί ότι η ελευθερία της τέχνης πρέπει να εκλαμβάνεται από τα δικαστήρια ως η με μεγαλύτερο εύρος κατοχυρωμένη από το Σύνταγμα ελευθερία, όχι μόνο επειδή προβλέπεται ανεπιφύλακτη (σε αντίθεση με την ελευθερία της γνώμης, άρθρο 14§1), ούτε επειδή δεν περιέχεται ούτε καν στις ελευθερίες που περιστέλλονται ακόμα και σε κατάσταση πολιορκίας (άρθρο 48), αλλά κυρίως επειδή ο ρόλος της τέχνης σε μια δημοκρατική κοινωνία είναι τέτοιος ώστε υπερτείνει τα όρια και τους σκοπούς του εφαρμοστέου χρονικά και τοπικά δικαίου, μέσω της επιδίωξης της αιωνιότητας. Τα έργα της τέχνης είναι αυτά που επιβιώνουν και δικαιώνουν τους πολιτισμούς μέσα στους αιώνες και αυτό φαίνεται να το γνωρίζει ο συνταγματικός νομοθέτης, ο οποίος σοφά κατοχύρωσε την ελευθερία της τέχνης μαζί με την ελευθερία της επιστήμης, της διδασκαλίας και της έρευνας, ως –φαινομενικά-απεριόριστες.

